

אהרון זאב ו אברהם שלונסקי - בלחן ובשיר ד"ר ציפי פליישר

כאשר פנתה אליו ד"ר רבקה גרון לאיר מוסיקלית-משהו את יום העיון ביצירותיהם של אברהם שלונסקי ואהרן זאב, במלאת מאה שנה להולדתם*, כמעט רציתי להביא לקהל איזושהי הלחנה חדשה פרי עטיו, שתהלהם את האירוע החשוב. שכן הוא שלונסקי והוא זאב אינם מן המשוררים המולחנים. הם גם לא רואו את עצמם שותפים לעשייה המוסיקלית (להבדיל ממשורי-ספר כנתן אלתרמן, נתן יונתן וננתן זך, שדווקא אינם נופלים מכל פזמוןאי מן השורה בדמיות שיריהם המולחנים). כאשר הדגישה רבקה את רצונה בשיתוף הקהל, בכל זאת התעקשתי לlecture ולמצוא בתוך אוצרות הזמר ייצוג לתורומתם, אף אם קטנה יחסית.

אם כן, אצל שלונסקי מצינו בכל זאת את התרגומים לשירו של הירש גליק ביידיש על-פי לחן-עם, "אל נא תאמר הנה דרכי האחורה", ואת מילותיו לשירי-זמר מפורטים כ"השמעת איך בנגב" (הלחן מאט אלכסנדר-אוריה בוסקוביץ'), "לא אורחת גמלים" (המלחן הן בידי נחום נרדי והן בידי מרק לבר), "על הסלע חז חז" (הלחן מאט דניאל סמברסקי), ו"קרועים אנו" (אשר אותו הלחינה אחוטו ורדיינה שלונסקי). ואילו זאב, נתמול מזלו ובזכות "אנו נשאים לפידים" קנה לו חלק ונחלה בתוך נכסי צאן הברזל של הזמר העברי, כי זהו אחד משירי חנוכה החשובים והאהובים השוכן לו כבוד בתוך שלל השירים חג זה.

החליטתי להתמקד אם כן ב"תה ואורז יש בסין" (מיילים - אברהם שלונסקי, לחן – עממי) וב"אנו נשאים לפידים" (מיילים – אהרן זאב, לחן – מרדי עירא). החלטתי כאן בסדר היסטורי, שאף שירת את הצרכיהם

* יום העיון בנושא: "מעיליות מיקי מהו ונד פולטי כל" התקיים ב-1.3.2001 במכיללת לויינסקי, מטעם מרכז לוין קיפניס לספרות ילדים

הדיוקטיים: מן המוקדם שהוא הפעם קל יותר, פשוט והומוריסטי, אל המאוחר יותר שהוא הרואין ומלא בסמלים. ההארות לשירים קדמו ביום העיון לזרמה המשותפת בהנחייתי, כאשר לעוזנו מתיצבת בכרונה המוסיקלי- תיאטרלי הרב נגה אשד, זמרת של פורומי הזמר.

מילה אחת לתוכנם המוסיקלי של שני שירים אלה: שניהם נמנים, אם כי באופן שונה, עם הנוסחה הרוסית בזמר, אשר אף כאן, "תה ואורז" לחנו הוא עממי ופשוט יותר, ו"אנו נשאים לפידים" מתוחכם יותר וככל אף מאפיינים נוספים שפטו המוסיקלית של המלחין מרדכי זעירא.

"תה ואורז" או "לא אכפת" הוא מן הז'אנר המוכר "צ'יסטוושקה", הפופולרי בעיקר בזمرة ברוסית, אם כי כאן זהה צ'יסטוושקה שמושרת בעברית. הלחן העממי מאוקראינה, בשינויים קלים, חוזר ללא הרף עם מילוטיו של שלונסקי. זהו אם כן "פִזְמוֹרָה", במינוונו של שלונסקי בעברית. הרבו לשיר את הפזמור הזה ב"גדור העבודה". הוא מציג ברוח הומוריסטי את התגברותם של החלוצים על סבלות יום - החזיבה הקשה בסלעים, סלילת הכבישים המפרכת, ומני הקדחת... - "לא אכפת, מה אכפת". עם זאת, ככל הנראה מילוטיו של שלונסקי מושפעות מצ'יסטוושקה יידית שמספרת על תה קר ותה חם. בשנת 1932 הוכנס הפזמור שבו עסקינו לתוכנית הכיה של תיאטרון "המטאטא". אדקדק כאן בפרטים מספר ביחס למילים:

- בכמה מקומות נהגים וריאנטים במילים, כיהה לשיר-עם.
לדוגמה, "מאי לי גַּפְקָא מֶנה?" בצד "למי גַּפְקָא מֶנה?"
- בתים מסוימים בשלמותם מופיעים בגרסאות חליפיות זו לזו: לדוגמה, בית 9 הוושר גם:

* שנת חיבור המילים מסומנת כ-1922

בלבי ישנו שושן
וביד צפָרָן
כל הבחורות יפות
בלילה על הגן

יש שהשינויים הם "תוצרת עם", ויש שם פרי עטו של שלונסקי כאשר הכין את הגרסה להצגת "המטאטא" (שם אף נוסף שלושה בתים).

כדי לציין ש"טרופיקה" ו"טרצינה" (בית 3) הם סוגים של מחלת הקדחת, בשם "פרקציה" (בית 10) כונתה המפלגה הקומוניסטית בארץ ישראל בשנות ה-20, "חינה" (בית 2) זהה תרופת החינין, ו"ברוד" (בית 10) זהו הנפץ או חומר הנפץ שגורם לפיצוץ הסלעים ומכריזים עליו רגע לפני המעשה.*

לא אכפת

1. תה וארו יש בסין
ארץ מנדחת.
יבארצנו יש ממסיין
ונכל מיini קדמת

2. לא אכפת! לא אכפת!
בקפרים אלינה!
יש לי פט, אין לי פט -
למי נפקא מנה?

* למתחנינים החפצים להיכנס עוד ונוד לפרדס כדי לקרוא: "מנגבניה נד סימפונית ופרודיות על שירתו" בטור: *שפּוֹ שְׁלוֹנְסִיקְיָה* מאת ישראל לוין ואחרים, ספרית פועלם 1981-1997, עמ' 50-57.